

HACI BAYRAM-I VELÎ VAKFI İLE İLGİLİ ÜÇ YENİ BELGE

Dr. İbrahim ATEŞ^()*

Hacı Bayram-ı Velî denince şüphesiz akla gelen önemli konulardan biri de vakıf konusu olmaktadır. Zira, ülkemizin hemen her yerinde bol miktarda yapıp uzun yıllar aktif faaliyetlerde bulunan tekke, zaviye ve dergahların mensupları ile taraftarlarının bu müesseseler için bir çok vakıflar kurduğu bilinmektedir. İslâmî inanç ve anlayış çerçevesinde tasavvufî terbiyenin yaygın ve ahlâkî eğitimin üstün olduğu bu irfan ve iz'an yuvalarında yoksul dervişlerin barındığını ve günahkâr insanların arındığını gören bir takım hayırsever varlıklı vatandaşların, taşınır ve taşınmaz bir çok varlıklarını belirtilen amaçla, vakfettiklerine eldeki belgeler tanıklık etmektedir. Öyleki bu amaçla kurulan vakıflar, diğer hayrî ve sosyal gayelerle kurulan vakıflar arasında önemli bir yekün teşkil etmektedir. Bu itibarla bir çok eski vakıfların, değişik tarikat kollarına mensup olan tekke, zaviye ve dergahlarla yakından ilgili olduğunu söylemek yerinde olur.

Diğer taraftan, bir kişinin vakıf kurması kadar, kurduğu vakfın korunması veya kurduğu müessesenin korunması için başkaları tarafından vakıf kurulması da büyük önem arzeder. Bunun içindir ki, Türk insanı sadece kendi adına hayır ve hasenat gayesiyle vakıf kurmak, tesisler inşa etmekle kalmamış, saygı duydukları Türk büyükleri adına da bu hizmeti yürütmüşlerdir. Ataları tarafından kurulup, harap ve yok olma-

ya yönelmiş olan eserleri yeniden ihyâ etmek için vakıf kuranlar, evladdan hâmîsi kalmayan ve zamanla metrûk hale gelen vakıfları canlandırmak için vakıf kuranlar, bazı sahabelerle mana âleminin seçkin simalarından olan velîlerin makam ve dergâhları için vakıf kuranlar olmuştur. Hele Hacı Bayram-ı Velî, Hacı Bektâş-ı Velî ve Mevlâna Celâleddin-i Rûmî gibi gönül sultanlarının dergahlarına meşruten vakıf kuranlar pek çok olmuştur. Bilhassa Hacı Bayram-ı Velî'nin mana âlemindeki yüce yerini gören, onun düşünce, davranış ve hizmet anlayışını benimseyip açtığı çığırda yürümeye yönelen ve nihayet akıttığı sevgi pınarından su içen gönül erleri bu pınarın gelişip ilelebed akması için bazı varlıklarını vakfetmişlerdir. Böylece onun açtığı çığırda koşup, savunduğu düşünce ve çağırıldığı yola girenlerin artıp, gelişmesinde büyük rol oynamışlardır.

Hacı Bayram-ı Velî'nin, hayatının son yıllarında Ankara'da kurulan bazı vakıfların tescili sırasında şahidlik ettiğine dâir Evâil-i Ramazan 831 H. (14 Nisan 1427 M.) tarihli Arapça bir vakfiyeyi tespit ve tedkik etme imkânını bulduk. Ölümünden bir veya iki yıl önce Ankara'da Ahmed Çelebi İbni Mehmed Çelebi, Mecdüddin Ahmed bin Abdülhak, Abdülhak bin ahmed ve Kadı Mehmed bin Celâleddin tarafından vakfedilen varlıkların vakfiyesinin tesciline şahidlik eden onbir kişinin başında Hacı

(*) Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanı

Bayram-ı Velî'nin adı geçmektedir⁽¹⁾. Bu vesile ile hakkında şu övgü cümlelerine yer verilmektedir:

"Kudvetü's-sâlik, kutbu'l-evliyâi ve'l-ârifîn, el-hâdî ilâ tarîki'l-Hakki ve'l-yakîn, vâkifu esrâri'l-vâsilin mergûbu'l-âlemîn mürşidu'l-halâiki ecmaîn Hacı Bayram İbni Ahmed İbni Mahmûd 'Afâ anhümu'l-Vedûd" Yani:

...Manevî yola girenin örnek alacağı, velîler ve âriflerin kutbu, Hak ve yakîn yoluna rehberlik eden, ulaşılanların sırlarına vâkıf olan, 'âlemlerin arzulanığı ve bütünü yaratıkları irşad eden Mahmud oğlu Ahmed oğlu Hacı Bayram - Vedûd olan Allah onları affetsin-...

Böylece diğer bazı vakıf belgelerinde; Şeyh, Sultan ve Aziz gibi yücelik ve bilginlik sıfatlarıyla anılan Hacı Bayram-ı Velî'nin bu vakfiyenin sunulan bölümünde daha görkemli ve manevî kişiliğine uygun olan ifadelerle anıldığını öğrenmiş oluyoruz. Bunun yanında söz konusu vakfiyenin tesciline tanıklık eden onbir kişinin içinde önce Hacı Bayram-ı Velî'nin isminin zikredilmesinden o tarihte Ankara'daki meslek arkadaşları arasındaki mevkiî'nin yüceliğini anlamaktayız. Zira, bu vakfiyede geçen ifadelerden, söz konusu vakıfları kuran şahıslarla, vakfiyenin tesciline tanıklık eden diğer on kişinin de, ulemâdan seçkin kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Bu da bize o tarihte Ankara'da vakıf faaliyetlerinin yaygın olup ilim ehline alâka gördüğünü göstermektedir. Ancak, yaptığımız araştırmalarda Hacı Bayram-ı Velî'nin vakıf kurduğuna dair herhangi bir vakfiye veya benzeri belgeye tesâdüf edemedik. Yalnız Hacı Bay-

ram-ı Velî Vakfı ile ilgili bazı ilâm ve tafsil kayıtlarında⁽²⁾ ondan söz edilirken **"vâkıf"** kelimesinin kullanıldığını gördük. **"Vakfeden"** anlamına gelen bu kelimenin Hacı Bayram-ı Velî hakkında ne maksatla kullanıldığını belirten herhangi bir belge veya bilgiyi tesbit etmiş değiliz. Bununla beraber o büyük insanın, Türk-İslâm toplumunda yaygın olan vakıf kurma gibi önemli bir hizmeti göz ardı veya ihmal edemeyeceği yolundaki inancımızla, hakkında kullanılan bu kelimenin gerçek anlamıyla kullanılmış olduğunu ümit ediyoruz.

Diğer taraftan Hacı Bayram-ı Velî Vakfının şahsiyeti ile ilgili yaptığımız araştırmalarda, Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Merkez Arşivi'ndeki bazı esas defterleri ile belgelerde şahsiyetinin değişik ifadelerle kaydedildiğine muttali oluyoruz. Şöyleki:

1- Sarı Evvel Muhasebe adlı ve 485 nolu defterin 305-306. sayfaları ve 377. sırasında:

"Vakf-ı Hacı Bayram-ı Velî der-Ankara"; yani, Ankara'da Hacı Bayram-ı Velî Vakfı şeklinde;

2- Sarı Salis Muhasebe adlı ve 487 nolu defterin 420. sayfası ve 1514. sırasında: **"Vakf-ı türbe-i kutbü'l-ârifin Hacı Bayram-ı Velî-kuddise sırrıhu'l-azîz der-Ankara"**; yani Ankara'da âriflerin kutbu Hacı Bayram-ı Veli-yüce ruhu kutsal olsun-'nin türbesi vakfı şeklinde;

3- Ankara Esası 2/1 adlı ve 224 nolu şahsiyet defterinin 211. sırasında: **"Ankara'da Hacı Bayram-ı Velî Hazretlerinin Vakf-ı şerîfi"** şeklinde;

(1) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz 591 nolu defterin 200. sayfa, 192. sırasında kayıtlı vakfiye.

(2) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz 394 nolu defterin 114. sayfasında kayıtlı 25-Şevval-1242 H. (10.5.1826 M.) tarihli ilâmın 5. satırı ile 309 nolu defterin 5. sayfa ve 726. sırasında kayıtlı tafsilin 4. ve 5. satırları

4- Aynı şahsiyet defterinin (224 nolu defter) 216. sırasında: "**Ankara'da Şeyh Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin Evkafı**" şeklinde.

5- 885 nolu defterin 10. sayfasında kayıtlı 798 nolu hülâsa kaydında: "**Ankara'da vaki' Hacı Bayram-ı Veli-kuddise sırrıhu'l-âli hazretlerinin câmi-i şerîfi ile hayrât-ı sâiresi evkafından...**", yani, Ankara'da bulunan Hacı Bayram-ı Veli- yüce ruhu kutsal olsun- hazretlerinin cami-i şerîfi ile diğer hayratları vakıflarından... şeklinde;

6- 885 nolu defterin 403. sayfasında kayıtlı 743 nolu hülâsa kaydında: "**Ankara'da Hacı Bayrâm-ı Veli-kuddise sırrıhu'l-âli hazretlerinin câmi-i şerîfiyle zâviye ve hayrât-ı sâiresi vakfından...**", yani, Ankara'da Hacı Bayram-ı Veli- yüce ruhu kutsal olsun- hazretlerinin câmi-i şerîfi ile zaviye ve diğer hayratı vakfından... şeklinde kaydedilmiştir.

Vakfın şahsiyeti ile ilgili olarak değişik zamanlarda yazılıp, yazılış tarihlerine göre yukarıda sunulan şekilde sıralanan bu kayıtlardan Hacı Bayram-ı Veli Vakfının başlangıçta dar çerçevede olup, zamanla yapılan temlik, tahsis ve benzeri ilavelerle büyüyerek genişleme gösterdiğini anlıyoruz.

Yazımızın baş kısmında da ifade ettiğimiz gibi bu vakfın tarihî seyri safhasında gösterdiği gelişmeler, Hacı Bayram-ı Veli'nin inanç, düşünce ve bu tasavvufî anlayışına gönül veren bazı kimselerin bu vakıf adına yaptıkları temlik, tahsis ve bu

mahiyetteki katkıları ile olmuştur. Bunlar arasında bazı köylerin aşar ve rüsumunu temlik eden sultanlar olduğu gibi büyük çapta arazi kesimini vakfeden hayırsever kişiler ve vakıflarının gelirlerinden bir bölümünü tahsis eden kimseler de olmuştur. Vakfın inkişafında etken olan bu tür desteklemeler hakkında bir fikir vermek amacıyla aşağıdaki örnekleri tetkikinize sunmayı faydalı görüyorum:

1- Sultan Murad Han tarafından Hacı Bayram-ı Veli Vakfına bazı köylerin aşar ve rüsumunun temlik ve tevhib edildiğini, söz konusu köylerden birinin de Ankara'nın Ayaş ilçesine bağlı Yenice İncepelit Köyü olduğunu, Ayaş Müvellâ Hilâfesi Yahya bin Osman tarafından verilen 25-Şevval-1242 H. (10.Mayıs.1826 M.) tarihli ilamdan⁽³⁾ öğreniyoruz.

2- Yeğen Bey oğlu Mehmed Çelebi'nin Ankara Sancağında Şeyh Yağmur Ovasında büyük nehir ile balıklı taşlığı, Mustafa Çelebi yeri ve Sivrihisar yolu ve Balıklı Öyüğünün taş yolu ile sınırlı olan araziye Hacı Bayram Sultan Hanedanına vakfettiğini 18-Şevvâl 1195 H. (27.Eylül.1781 M.) tarihli Hücet-i Şer'iyyeden anlıyoruz.⁽⁴⁾

3- Hacı Bayram-ı Veli Zâviyesinin yemek giderlerine katkıda bulunmak için Beypazarı mukataası malından yıllık 80 müd (batman) pirincin tahsis edildiğini 9-Recep 1254 H. (18.Eylül.1838 M.) tarihli ilmuhaber kaydından⁽⁵⁾ öğreniyoruz.

4- Sultan II. Abdulhamid Dönemine ait olan 1315 H. (1897 M.) tarihli Berattan⁽⁶⁾, Ankara'da Bayındır Köyünün de gelirinin

(3) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde mahfuz 394 nolu defterin 114. sayfasında kayıtlı olan ilam.

(4) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz 485 nolu defterin 312. sayfasında kayıtlı olan Hücet-i Şer'iyye.

(5) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz Sarı Evvel Muhasebe adlı ve 485 nolu defterin 306. sayfa ve 377. sırasında kayıtlı olan ilm u haberdir.

(6) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 1973 nolu defterde yer alan 2-Zilhicce-1315 H. (6 Nisan 1801 M.) tarihli berat.

dörtte birinin Hacı Bayram-ı Velî türbesi vakıflarından olduğunu anlıyoruz.

Hacı Bayram-ı Velî'ye ait türbe, zâviye, câmi ve benzeri hayrat tesislerinin giderlerinin karşılanması gayesiyle yapılan bu tür katkılarla gelişip güçlenen söz konusu vakfın geliri ile zamanla diğer bazı mabedlere din görevlileri tayin edilmiş olduğunu da tesbit ettiğimiz belgelerden öğreniyoruz. Örneğin, bir hulâsa kaydında⁽⁷⁾ Ankara'da Musalla Cami'nin müezzinlik görevine 1281 H. (1864 M.) tarihinde günlük bir akçe ücretle ve verilecek ücretin Hacı Bayram-ı Velî Vakfı gelirinden ödenmesi kaydıyla Veys ve Hüseyin Efendilerin tayin edildiğini görüyoruz. Ancak böylesine artış gösteren bir tempo ile gelişen söz konusu vakfın, zamanla bazı olumsuz etkenler nedeniyle duraklama ve gerileme gösterdiğini de biliyoruz. A'şar ve rüsumun kaldırılması, vakıf varlığına bazı haksız müdahalelerin yapılması ve bir kısım yöneticilerin, arzulanan iyakat ve beklenen aktiviteyi göstermemeleri bu etkenlerin önemlilerindedir. Hacı Bayram-ı Veli Vakfı'nın şahsiyet ve gelişimi ile ilgili bu tesbitlerden sonra Vakfın yönetim ve hizmetleriyle ilgili olup bu güne kadar yayınlanmamış olan üç belgeyi tetkikinize sunarak gün ışığına çıkarmaya çalışacağım. Söz konusu vakfın yönetimi, faaliyet ve hizmetleri ile ilgili önemli bilgileri ihtiva eden bu belgelerin metinleri ile yorumlarımızı tarihi sırasına göre aşağıdaki şekilde sunuyorum:

Belge No: 1 ⁽⁸⁾

"Ankara'da defîn-i hâk-i itr-nâk olan Hacı Bayrâm-ı Velî kuddise sırrihu'l-âlî hazretleri evkâf-ı şerîfesi tevliyetiyle

meşihat ve zâviye-dârlık cihetleri mutasarıfı Ahmed Muhlis Baba'nın vefatıyla mahlûl olmasına mebnî bu bâbda evvel ve âhir mahallinden re'sen ve cevaben vâki' olan iş'ârât ve tahkikâtdan bahisle mezkûr tevliyetiyle meşihat ve zâviye-dârlık cihetlerinin veliyy-i müşârun ileyh evlâdından Abdulhamid Baba uhdesine tevcîhi hakkında meclis-i meşâyihden tanzim olunan mazbatanın evrâk-ı müteferri'asıyla beraber leffiyile ifa-yı muktezasına dair varid olan tezkire-i aliyye-i meşihat-penahı ma'a melfufat mahkeme-i teftişe lede'l-havale, iş'arat-ı vâkı'a ve tahkikat-ı câriyeye nazaran mukaddemen gelen mazbata-ı mahalliyyede mezkûr tevliyetiyle meşihat ve zâviyedârlık cihetlerinin uhdesine tevcîhi bildirilen veliyy-i müşârun ileyh evladından Mehmed Tayyib Baba, Abdulhamid Baba'dan sinnen sağır olup mâ'a hazâ sû-i hâl ile müştehir ve mumâ ileyh Abdulhamid Baba ise mevcûd evlâd-ı vâkıfın ekber ve aslah ve erşedi olmağla berâber cihât-ı mezkûreyi hüsn-i idâreye muktedir olarak binâen aleyh Abdulhamid Baba'ya tevcîhinde mûmâileyh hazretlerinin âsitânesi ile evkâfı bir yed-i mü'temene ve muktedireye teslim ve hâsilâtı telef ve se-refden vikâye ve hayratının imarıyla beraber âsitânenin dervişânı ve âyende ve revendegânı irâha edilmiş ve bu yüzden cânib-i seniyyü'l-cevânib hazret-i hilâfet-penâhî için da'âvât-ı hayriyye isticlâb olunmuş olduğuna ve kaldığı, beytûtet-i dervişan ve it'am-ı ayende ve revendegân için âsitane-i müşârun ileyhde ma'mûr bir hüccesi bile olmayup, yapılan harîta ve keşif-nâmesi mûcibince bunların inşâsı ehem ve elzem bulunduğu mebnî hâsilât-

(7) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz 896 nolu defterin 168. sayfa ve 1623. sırasındaki hulasa kaydı.

(8) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen 307 nolu defterin 115. sayfa ve 209. sırasındaki kayıtlı olan tahrir ve ilm u haber.

ı vakıf hiç bir tarafa sarf olunmayup, hükümet-i mahalliyye meclisi idâresi ma'rifetiyle emâneten ve muvakketen mal sanduğunda hıfz ile evvel-be-evvel hânîkâh hücurâtı münâsib-i veçhile inşâ ettirilmek üzere meclis-i meşâyihin ta'âmül-i kadîme mutâbık ve nefsü'l-emre muvâfık olarak müttahiden ve müttefekan verdiği karar mûcibince cihât-ı mezkûrenin ekber ve erşed-i evlâd olan mûmâileyh Abdulhamid Baba'ya meşrûiyet vechiyle tevcîhi husûsunun arz ve istîzânı, mahkeme-i mezkûre ile cihat kaleminden bâ-i'lâm ve der-kenar ifade ve cihet-i meşîhatin tevcîhi için alel'u-usûl işaret-i aliyyei-hazret-i meşîhat-penâhî keşîde olunmuş olup, ol vechile emr-i tevcîhin icrası, sudûr-ı emr ü irâde-i aliye-i sadâret-penâhîlerine mütevakıf olmağın ol bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fî-12-Recep-303 ve fî 5 Nisan-302.

Sûreti bâlâda muharrer takrîr mûcibince Evkâf-ı Humâyûn Nezâret-i Celîlesinden ifâ-yı muktezâsına himmet buyrulmak üzere 17-Receb-303 ve 10 Nisan 302 tarihiyle buyruldu-i âlîsi sūdûr etmiş ve ol vechile bil-kayd berâtı verilmiş olmağla keyfiyet ma'lûm olmak için Maliye Hazîne-i Celîlesi Masarîfât-ı umûmiyye idâresine iş bu ilm u haber verildi. Fî-17 Şevval 303 ve fî 7 Temmuz 302."

Hacı Bayram-ı Velî Vakfına, Vakıf evlâdından Abdulhamid Baba'nın müteveli, şeyh ve zaviyedar olarak tayin edilmesi ile ilgili Evkaf Nezaretinin 12 Recep 1303 H. (3 Nisan 1886 M.) tarihli sadaret makamına sunduğu takrir ile gereğinin yapılması yolunda sadaretin Evkaf Nezaretine olumlu cevap verdiğine ve adı geçenin belirtilen görevlere atanması ile ilgili beratın verilmiş olduğuna dair 17 Şevval 1303 H. (6 Temmuz 1886 M.) tarihli ilm u haberden

ibaret olan bu belgenin incelenmesinde aşağıdaki bilgileri ihtiva ettiğini görüyoruz:

1- Hacı Bayram-ı Veli Vakfı'nın müteveli, şeyh ve zaviyedârı olan Ahmed Muhlis Baba'nın ölümü ile açılan bu görevlere önce vakıf evladından Mehmed Tayyib Baba'nın tayin edilmesi yolunda teklif gönderilmiştir.

2- Meclis-i Meşayih tarafından bu hususla ilgili olarak düzenlenip diğer lüzumlu evrak ile birlikte gereği yapılmak üzere Meşihat-penâhî makamının tezkiresi ekinde gönderilen vesikaların Teftiş Mahkemesine havalesi sırasında yapılan inceleme ve mahallinden verilen bilgiler neticesinde Mehmed Tayyib Baba'nın yine vakıf evladından olan Abdulhamid Baba'dan yaşça daha küçük olduğu ve belirtilen görevlere uygun olmayan olumsuz durumlarıyla bilindiğinden bu görevlere tayin edilmemesi talep edildiği anlaşılmıştır.

3- Böylece açık kalmakta olan söz konusu mütevellilik, şeyhlik ve zaviyedarlık görevlerine vakıf evladının en büyük, en iyi ve en olgunu olup, belirtilen görevleri iyi bir şekilde yürütmeye muktedir olduğu ifade edilen Abdulhamid Baba'nın tayin edilmesi talep edilmiştir.

4- Vakfın yönetimiyle ilgili belirtilen görevlerine Abdulhamid Baba'nın atanmasıyla Hacı Bayram-ı Velî dergâhı ile vakıflarının güvenilir ve muktedir bir kimseye teslim edilmiş olacağı için vakıf gelirlerinin telef ve israf olmaktan korunacağı, hayratının bakımlı ve mamur hale getirileceği, dergâhın dervişleriyle gelip giden ziyaretçilerinin dinlenmelerine imkân sağlanmış olacağı ve böylece yüce saltanat makamı için hayırlı dualar yapılacağı yolundaki görüşler dile getirilmiştir.

5- Diğer taraftan dergâhın dervişleri ile gelip giden ziyaretçilerinin barınacağı ve doyurulacağı mamur bir odası bile olmadığı belirtilerek yapılan plân ve keşif uyarınca ihtiyaç duyulan odaların yapılması, çok önemli ve gerekli görülerek vakfın gelirleri hiç bir tarafa harcanmayıp mahalli hükümet meclisinin görüşüyle emaneten ve geçici olarak mal sandığında muhfaza edilip peyderpey dergahın söz konusu odalarının amaca uygun olarak yaptırılması için, belirtilen diğer hususlar da göz önünde bulundurulmak suretiyle vakıf evladından Abdulhamid Baba'nın sözü geçen görevlere tayin edilmesinin Teftiş Mahkemesi ile Cihat idaresinin belirtmiş olduğu uygun görüşler ifade edilerek bu hususun gerçekleştirilmesinin Sadaretin emir ve iradelerine bağlı olduğundan gerekli emrin verilmesi talep edilmiştir.

6- Evkaf Nezaretinin sunduğu bu takrir uyarınca gereği yapılması için 17 Recep 1303 H. (9 Nisan 1886 M.) tarihinde çıkan yüce buyruk uyarınca belirtilen görevlere Abdulhamid Baba'nın tayin edildiğine dair berat verildiği ve bu hususun bilgi edinilmesi için Maliye Hazinesi Umumi Giderler Dairesine 17 Şevval 1303 H. (6 Temmuz 1886 M.) tarihinde ilm u haber verildiği belirtilmiştir.

Belge: 2⁽⁹⁾

"Ankara'da kâin kutbü'l-ârifin gavsü'l-vâsilin Hacı Bayrâm-ı Velî Kudûse sırrıhu hazretleri evkâfının vazîfe-i muayyene ile tevliyetine ve meşihat ve zâviyedârlık ve türbedârlık cihetlerine mutasarrıf olan Hamdi Baba'nın bilâ-veled vukû'-ı vefâtına mebnî cihat-ı mezkûre ile tevliyetin Mehmed Tayyib Baba'ya tevcîhi husûsu mahal-

linden bâ-i'lâm ve mazbata iş'âr olunması üzerine tetkikât-ı lâzime lede'l-icrâ cihât-ı mezkûre müteveffâ-yı mûmâileyhin uhdesinde olduğu kayden anlaşılmasına ve vakf-ı mezbûrun her ne kadar vakfiyyesi yoğ ise de müstesnâ evkâfdan olup tevliyeti öteden berü bermûceb-i te'âmül-i kadîm aslah ve erşed-i evlâd-ı vâkıf olanlara tevcih olunagelmekte olmasına ve mûmaileyh Mehmed Tayyib Baba evlâd-ı vâkıfın aslah ve erşedi olarak cihât-ı mezkûrenin hizmetlerini ifâya ehil ve muktedir bulunduğu siyâk-ı iş'âr-ı mahalliden münefihim olup, me'âl-i iş'âr u i'lâm muvâfık-ı şart u nizâm bulunmasına binâen mezkûr tevliyyet ve meşihat ve zaviye-dârlık ve türbe-dârlığın müteveffâ-yı mûmâileyh mahlûlünden mûmâileyh Mehmed Tayyib Baba'ya tevcîhi husûsunun arz ve istizânı, Mahkeme-i Teftiş ile Cihât kaleminden bâ-i'lâm ve derkenâr ifâde ve meşihat cihetinin tevcîhi için taraf-ı âli-i fetvâ-penâhîden ale'l-usûl işâret-i aliyye keşide olunmuş ve ol vechle emr-i tevcihinin icrası südü-ı emr ü irâde-i aliyye-i cenâb-ı sadâret-penahilerine menûd bulunmuş olmağın ol bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l -emrindir. Fi 25 Muharrem-1315 ve fi 14 Haziran 1313.

Evkâf-ı Humâyûn Nâzırı Devletlû Paşa Hazretleri ber-mûceb-i takrîr ifâ-yı muktezâsına himmet buyrulmak bâbında 29 Muhterem 315 tarihinde südü eden irade-i aliyye mucibince bi't-tevcih beratı verilmiştir."

Hacı Bayram-ı Velî Vakfı'nın mütevellî, Şeyh, Zâviye-dâr ve türbe-dârı olan Hamdi Babanın vefatından sonra bu görevlere vakıf evladından Mehmed Tayyib Baba'nın tayini ile ilgili olup Evkaf Nezâretince 25 Muharrem 1315 H. (26 Ha-

(9) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz 309 nolu defterin 5. sayfa ve 726. sırasında kayıtlı takrir kaydı.

ziran 1897 M.) tarihinde Sadaret'e sunulan takrîr ile, sadâretin vâki' teklifi uygun görüldüğünü belirleyen bu kayıtdan elde edilen bazı bilgiler şunlardır:

1- Hacı Bayram-ı Veli Vakfı'na ait mütevellilik, şeyhlik, zaviyedarlık ve türbedarlıktan ibaret olan 4 görevi aynı anda uhdesinde bulundurmak üzere tayin edilmiş olan Hamdi Baba'nın arkasında çocuk bırakmadan vefat etmesiyle açılan bu görevlere, vakıf evladından Mehmed Tayyib Baba'nın atanması yolunda mahallinden düzenlenen mazbata ve i'lam ile istekte bulunulmuştur.

2- Vaki' olan bu istek üzerine gerekli inceleme yapıldığında Hacı Bayram-ı Veli Vakfı'nın her ne kadar vakfiyesi yok ise de, müstesnâ vakıflardan olup, öteden beri devam edegelen teamüle göre vakıf ve dergâhın yönetimi ile ilgili belirtilen görevlere vakfın çocuklarından en büyük, en iyi ve en olgun olanın tayin edileceği belirtilmektedir.

3- Adı geçen Mehmed Tayyib Baba'nın vakıf evladının en iyi ve en olgunu olup sözü geçen görevleri yerine getirmeye muktedir bulunduğu mahallinden yapılan bildiriden anlaşılmış olup bu bildirinin şart ve nizama uygun olmasına binaen, tayin edilmesi için Sadaret'den izin istenilmiştir.

4- Belirtilen görevlerden Hacı Bayram-ı Veli Zaviyesinin şeyhliği cihetinin adı geçen Mehmed Tayyib Baba'ya verilmesi için Teftiş Mahkemesi ile Cihat İdaresinin uygun görüşünün yanında yüce fetva makamından da usulüne göre uygun görüş

alınmış olduğu ayrıca ifade edilmiştir.

5- Evkaf Nezareti'nin bu hususla ilgili teklifini ihtiva eden takriri uyarınca gereği yapılması için 29 Muharrem 1315 H. (18 Haziran 1897 M.) tarihinde çıkan irâde-i aliyye uyarınca adı geçen belirlenen görevlere tayin edildiğini bildirir berat verilmiştir.

6- Hacı Bayram-ı Veli Vakfı'nın Müstesna vakıflardan⁽¹⁰⁾ olduğu belirtilmiştir. Müstesna vakıflar da Evkaf nezaretinin denetiminde olmayıp mütevellileri tarafından yönetildiğinden Hacı Bayram-ı Veli vakfının faaliyet ve hizmetleri ile ilgili belgelerin büyük bir kısmının vakıf evladının elinde veya arşivinde olabileceği düşünülmektedir.

Belge no: 3⁽¹¹⁾

"Ankara'da vâki' Hacı Bayram-ı Veli kuddise sırrıhu'l-âli türbe-i şerîfesi evkâfından medîne-i mezkûrede Bayındır karyesi ve gayride vâki' vakfeylediği rub' mahsûlünden almak üzere bir rub'udan bir rub'u mahsûl ile bir adet cüzhânlık cihetinin tevcihine dâir vârid olan inhâ üzerine kuyûd-ı lâzimesi bi'l-ihrac mu'âmele-i kalemiyyesi lede'l-icrâ ol bâbda cânib-i Mahkeme-i teftişden olunan i'lam müctibince cihet-i mezkûre mutasarrıfı müşârun ileyhin hânîkâhu post-nişânlarından Hamdi ibni inâyetu'llâh'ın bilâ veled vefâtı vukû' uyla mahlûlünden lede'l-imtihân ehliyeti nümâyan olan iş bu rafi'-i tevkî'-i refi'ü's-şân-ı Hakani Hâfız Hüseyin ibni Ahmed-zâde salâhuhü-ya ber-mûceb-i nizâm bi'n-nefs bilâ kusûr edâ-yı hüsn-i hizmet etmek ve terk ve tekasül vukû' bulmamak şartıyla

(10) "Müstesna Vakıflar: Evkaf idaresinin denetimi olmaksızın doğrudan doğruya mütevelliler tarafından idare olunan vakıflardır. Bunlar aynı zamanda eizze vakıfları olarak da bilinir. Eizze, azizin çoğulu olup, abid, zahid, kerameti zahir zatlar manasına gelir. Abdulkadir Geylani, Mevlana, Hacı Bayram-ı Veli, Hacı Bektaş-ı Veli vakıfları bu tür vakıflardandır."

Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler, Ali Himmet Berki, V.G.M. Yayınları, Ankara, (Tarihsiz) 2. Baskı, s. 14-42

(11) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz 1973 nolu defterde bulunan berat.

bi't-tevcîh yedine berât-ı âli-şânım itâ olunmak bâbında canib-i nezâret-i Evkâf-ı Humâyûnumdan bâ-telhîs ifâde kılınmağla mûcibince tevcîh olunmak fermânım olmağın 1315 senesi Zi'l-kâdetü's-şerîfesinin on dokuzuncu günü işbu berât-ı şerîf-i âli şânımı verdim ve buyurdum ki, zikrolunan cüzhânlık cihetine bir rubû'dan bir rubû' mahsûl ile ve şart-ı mezkûr üzere mutasarıf ola. Tahrîren fi'l-yevmi's-sânî min şehri Zi'l-hiceti's-şerîfe senete hamse aşara ve selâsi mie ve elf."

Hacı Bayram-ı Velî Vakfı'nın gelirinden ücreti ödenmek üzere bir adet cüzhânlık görevine Ahmed oğlu Hâfız Hüseyin'in tayin edilmesi ile ilgili 2 Zilhicce 1315 H. (11 Nisan 1898 M.) tarihli II. Sultan Abdulhamid dönemine ait olan bu beratın incelenmesinde:

1- Hacı Bayram-ı Velî Hânîkâhında⁽¹²⁾ post-nişîn olup, aynı zamanda cüzhan olan İnyetullah oğlu Hamdi'nin arkasında çocuk bırakmadan ölümüyle açık kalan bir adet cüzhanlık görevine Hacı Bayram-ı Velî türbesi vakıflarından Ankara'nın Bayındır köyü ile diğerlerinde bulunan vakıf yerlerin gelirlerinin dörtte birinin dörtte biri (1/16 i) ücret olarak ödenmek üzere Ahmed oğlu Hafız Hüseyin'in tayin edilmesinin teklif edildiği,

2- Yapılan imtihanda Hafız Hüseyin'in bu göreve layık olduğunun anlaşıldığı,

3- Görevi bizzat kendisi ifâ edip, terk ve tembellikten kaçınması şartıyla adı geçen Hafız Hüseyin'in belirtilen cüzhanlık görevine tayin edildiğine dair eline berat verilmesi için Evkaf Nezaretince teklifte bulunduğu,

4- Yapılan imtihan, Teftiş Mahkemesi'nin ilâmı ve Evkaf Nezaretinin sözü geçen teklifi uyarınca adı geçen belirlenen görev ve atanması padişah fermanı olduğundan bu hususla ilgili beratın 19 Zilkade 1315 H. (29 Mart 1898 M.) tarihinde verildiği,

5- Ancak belgenin son iki satırında geçen Arapça ifadelerden bu beratın 2 Zil-Hicce-1315 H. (11 Nisan 1898 M.) tarihinde yazıldığı anlaşılmaktadır.

Hacı Bayram-ı Velî vakfı hakkında tetkikinize sunmakla bahtiyar olduğum bu naçiz yazımda metin ve değerlendirilmesi sunulan üç yeni belgenin Hacı Bayram-ı Velî Vakfı'nın faaliyet ve hizmetleri hakkında bazı önemli bilgileri gün ışığına çıkarttığına inanıyorum. Burada memnuniyetle işaret etmek isterim ki Hacı Bayram-ı Veli ile ilgili belgeleri derleyip değerlendirme yolundaki ilk adımı Fuad Bayramoğlu atmıştır. Bu itibarla kendilerine takdir ve şükranlarımızı arz etmek istiyorum. Ancak Hacı Bayram-ı Velî ile ilgili belge ve bilgiler Sayın Bayramoğlu'nun kitabında yayınlananlardan ibaret değildir. O büyük insanın değişik yönleriyle ilgili belge ve bilgilerin tamamının henüz elde edilmemiş olduğuna inanıyorum. Zira her geçen gün konu hakkında yeni bir belgenin ortaya çıkarıldığı bilinmektedir.

Bu itibarla Hacı Bayram-ı Veli ve tarikat mensuplarının geride bıraktıkları kültür mirasının sıhhatli bir şekilde araştırılıp ciddi bir inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulmasının zaruretine inanıyorum. Bunun için de ya mevcut kuruluşlardan birinin öncülüğünde veyahut kurulacak yeni bir vakıf yoluyla "**Hacı Bayram-ı Velî Araştırma Merkezi**" kurulmasını öneriyorum.

(12) "Hanîkah; Tekke manasına gelen farsça hangah'dan Arapçaya hankah suretinde geçip Türklerce Hanîkah şekline çevrilmiş bulunan bu tabir, istilâh olarak tarikat müesseselerinin merkezi yerinde kullanılmıştır. Bunlara Bektaşilerde olduğu gibi, tarikatların bazılarında, "Pir evi", "Pir makamı" da denilirdi. Hanîkah'a bağlı olanların büyüklerine "Tekke", küçüklerine de "zaviye" adı verilir. Tekkeler, zaviyeler bağlı buldukları hanîkahlar vasıtasıyla maddî ve manevî ihtiyaçlarını temin ederlerdi. Bu sebeple hanîkah postunda oturan şeyh, tarikatın en büyük uzvu sayılır. Mevlevîlikte olduğu gibi tarikatların bir kısmında tekke ve zaviyelerin şeyhleri de onun tarafından seçilirdi. Bundan başka hanîkahlarda o tarikata mensup tekke ve zaviyelerin kaydı da tutulurdu." Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1946, C. I, s. 730.